

DOKUMENTTI

ajankohtaista Kuvataiteen keskusarkistosta

Retur HELSINGFORS 18/III 1902
 HELSINGISSÄ

FABRIKER FÖR
 TILLVERKNING AF
 RULLGARDINER,
 RAMLISTER OCH
 FLAGGOR.

Hon E. Rytkönen
 TILL *Sven Strindberg*

RULLA-
 KARTIINI-,
 KULTAREUNUS-
 JA
 LIPPUTEHDAS.

— SVEN STRINDBERG —
 ALEXANDERSGATAN 21.

AFS. ENL. ORDER GENOM *Länge* FÖR EDER V. RÄKNING OCH RISK MED *Sten*
 PYYNNÖSTÄNNE LÄHETETTY TEIDÄN LASKUUN JA VASTUULLANNE

DENNA FAKTURA FÖRFALLER TILL BETALNING 18/6 1902. DEBET
 TÄMMA LASKU LANKEAN MAKSETTAUAKSI

515	<i>Ar 12 mtr dist 50g. c 2.60</i>	3/20
255	<i>15%</i>	468

co returnerade
 kollektiv
 10

OES. Anmärku
 HUOM. Muistm

Enok Rytkönen.

Dokumentti

ajankohtaista Kuvataiteen keskusarkistosta 2004

Sisällys:

Hyvät kollegat, <i>Ulla Vibanta</i>	2
Salon Strindberg - helsinkiläisen taidegallerian vaiheita, <i>Erkki Anttonen</i>	3
Valtakunnallinen kuvataiteen dokumentointi- ja arkistointipäivä 14.10.2004	
Ympäristötaidetta ja valokuva-arkistoja - seminaarin aamupäivä, <i>Susanna Sääsکیلähti</i>	6
Naisemme arkistoissa - seminaarin iltapäivä, <i>Elina Heikka</i>	7
Arkistokokoonnutuminen seminaarin jälkeen, <i>Johanna Helin</i>	10
Ännärgeetä ja iiästeetä, kamuja ja ekamia	13
NRG ja MINERVA, <i>Erkki Anttonen</i>	14
Tietoyhteiskunnan teknologiat -ohjelma, <i>Helka Ketonen</i>	15
eKAM (e-kirjastot, -arkistot, -museot) laajennettu yhteistyöryhmä, <i>Hanna-Leena Paloposki</i>	16
Kamut 2 -hankkeen tavoitteena on kirjastojen, arkistojen ja museoiden tietojen yhteiskäyttöisyys, <i>Jyrki Simovaara</i>	17
Suomalaiset semanttisen webin ontologiat -hanke, <i>Riikka Haapalainen</i>	17
Wandoran lipas, <i>Elina Heikka</i>	18
Valtion taidemuseon kirjaston kuulumisia	
Kirjav@ - Valtion taidemuseon kirjaston tietokantapalvelujen kehittämisprojekti, <i>Tellervo Yli-Hallila</i> ..	19
BHA ja suomalainen taidekirjallisuus, <i>Irmeli Isomäki</i>	19
Ajankohtaista	
Analoginen dokumenttiaineisto museoiden varastoissa, <i>Maritta Mellais</i>	21
KKA yhteystiedot	22

*Kuvataiteen keskusarkiston ja Valtion taidemuseon kirjaston tutkijapalvelu
sekä kuvapalvelu on suljettu joulunaikaan 20.12.2004 – 10.1.2005*

ISSN 1456-0852

Dokumentti on Valtion taidemuseon Kuvataiteen keskusarkiston julkaisu, joka postitetaan ilmaisjakelulehtenä sidosryhmille. Dokumentti ilmestyy kerran vuodessa ja vuodesta 1998 alkaen myös sähköisenä versiona (ISSN 1456-0860) Kuvataiteen keskusarkiston www-sivuilla www.fng.fi/kka.htm.

Toimittaja Erkki Anttonen
sähköposti etunimi.sukunimi@fng.fi
Taitto ja kuvankäsittely Tea Ävall
Kansi Tea Ävall

Kuvat, ellei toisin mainittu, Kuvataiteen keskusarkisto

Valtion taidemuseo
Kuvataiteen keskusarkisto
Kaivokatu 2
00100 Helsinki
puh. 09-173 361

HYVÄT KOLLEGAT

Vuodesta 1995 alkaen ilmestynyt *Dokumentti-lehti* on aiemmin lähetetty teille kesä- ja joulukuussa. Jatkuvasti kasvaneet työpaineet saivat meidät luovuttamaan; lehti ilmestyy tänä vuonna ja todennäköisesti myös jatkossa vain joulunumerona.

Lehden ulkoinen asu on pysynyt vuosikausia vaatimattomana. Sisältö on kuitenkin monipuolistunut. Myös tuore Dokumentti kertoo taidemuseoissa ja taidemuseoiden arkistoissa työskentelevien jokapäiväisistä pulmista, tavoitteista ja tavoitteiden saavuttamisesta.

Kuvataiteen keskusarkiston joulukuun alussa ilmestynvä julkaisu *Salon Strindberg - helsinkiläisen taidegallerian vaiheita* (toimittajana Erkki Anttonen) on erinomainen esimerkki muistiorganisaatioiden vaikeuksista. Tehtävämme on tallentaa taidehistorian kannalta olennaista arkistoaineistoa. Paljon todennäköisempää kuitenkin on, että tärkeät aineistot tuhoutuvat kuin päätyvät tutkijoiden käyttöön. Vain suotuisat sattumat johtivat siihen, että suomalaisen taidekaupan historian kannalta ainoalaatuinen Strindberg-aineisto deponoitiin arkistoomme. Toivottavasti se jää pysyvästi Valtion taidemuseoon.

Jotta aineisto ei unohtuisi arkistokansioihin, ryhdyimme tutkimaan Strindberg-salongin historiaa. Jo arkistomateriaalin silmäily nosti esiin lukuisia kysymyksiä ja avasi uusia näkökulmia sekä pääkaupungin että myös koko maan taide-elämään. Julkaisussamme pystyimme kuitenkin vastaamaan vain joihinkin esiin nousseisiin kysymyksiin. Tutkimusta on jatkettava.

Myös syksyisessä seminaarissamme syvennyimme arkistoaineistojen merkitykseen humanistisessa tutkimuksessa. Tutkimus on tiedeyhteisön etuoikeus, mutta tutkimus motivoi myös arkistoissa työskenteleviä aika ajoin loputtomalta ja turhauttavalta tuntuvaan arkistointi- ja luettelointityöhön. Lisäksi meitä kaikkia huolestuttava, edessä odottava massiivinen aineistojen digitoititehtävä lisää näköalattomuutta. Meidän tehtävämme on kuitenkin turvata kulttuurisen tietoyhteiskunnan toimintaedellytykset. Selviämme tulevista haasteista yhteistyöllä ja järkevällä työnjaolla. Tarvitsemme myös toistemme tukea ja kannustusta sekä yhteisesti jaettua iloa taidehistoriallisen tutkimuksen etenemisestä.

Toivotan teille kaikille Kuvataiteen keskusarkiston puolesta

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta!

Ulla Vihanta

Tämän numeron kuvat liittyvät (takakannta lukuun ottamatta) Strindbergin taidesaloniin ja siitä juuri ilmestyneeseen keskusarkiston julkaisuun.

Kansikuva

Strindbergin taidesalongin johtaja Arvid Lydecken (takana keskellä) ja taiteilijat vasemmalta Tyko Sallinen, Juho Rissanen sekä Alvar Cawén yhteisnäyttelynsä avajaisissa 17.11.1917 Strindbergin "taidesalissa" Aleksanterinkatu 54. Pääkaupungin rauhattoman tilanteen vuoksi avajaisien yleisömenestys jäi heikoksi. Itse asiassa Uuden Suomettaren (21.11.1917) mukaan avajaiset lykkääntyivät "äskeisten tapahtumien vuoksi" ja olivat vasta 20.11. Valok. tuntematon. Yksityiskokoelma.

SALON STRINDBERG

Helsinkiläisen taidegallerian vaihteita

Erkki Anttonen

”Tänään sulemme Werner Thomén näyttelyn. Ensi lauantaina avattavaan tulevat sitte lopullisesti osaanottajiksi A.W.Finch, Uno Alanco, Åke Lauren ja Mikko Oinonen. Koko ryhmää ei tullut kokoon, joten Septem-nimitys joutui romukoppaan. Thomén näyttelystä on myyty viidelläkymmenellä tuhannella kaikenkaikkiaan. Eipä tuhmempi tulos. Eiköhän tässä uudessakin näyttelyssä päästä tuloksiin siksi vahvoilla nimillä. Simberg-näyttely on nyt täydellisesti selvitetty ja maksettu.” Edellä oleva lainaus on ote *Ab Sven Strindberg Oy:n* konttoripäällikön Paavo Aallon kirjeestä maaliskuussa 1928 Strindbergin taidesalongin johtajalle Arvid Lydeckenille. Se havainnollistaa eloisesti helsinkiläisen taidegallerian arkipäivää ja sitä väliin kiihkeääkin näyttelytahtia, joka oli ominaista *Salon Strindbergin* toiminnalle eri vuosikymmeninä.

Sven ja Maria Strindberg kotonaan Kaivopuisto 12:ssa vuonna 1909. Kuva on Strindbergin suvun hallussa Ruotsissa.

Ruotsalaissyntyisen Sven Strindbergin 1898 perustaman yhtiön alkuvuosien liiketoiminta perustui erityisesti kahteen tuoteryhmään: kehyslistoihin ja kehyksiin sekä kierrekaihtimiin. Yrityksellä oli Helsingissä oma tehdas, jossa tehtiin kehyslistoja tai valmiita kehyksiä. Kehystehtaan merkitys Strindbergin liiketoiminnalle säilyi suurena pitkään: vuonna 1919 se oli alalla maan suurin ja työllisti viitisenkymmentä henkilöä. Yhtiön toimialaan kuului myös kultaus.

Strindbergin toimintaa leimasi alusta alkaen kansainvälisyys, sillä tavaraa ja tarvikkeita tilattiin ulkomailta. Alkuvuosien myyntituotteiden rinnalle tulivat vähitellen taidejäljennökset. Ensimmäiset tiedot niiden myynnistä ovat loppuvuodelta 1904. Taidekuvien kaupan myötä yhteydet ulkomaisiin yrityksiin lisääntyivät entisestään, sillä painokuvat, gravyyrit, postikortit ja valokuvat hankittiin yleensä ulkomailta. Painokuvakauppa oli varsinkin 1920-luvulla laajamittaista.

Varsinaisen taidenäyttelytoiminnan Strindberg aloitti 1913, jolloin liikkeen tiloja laajennettiin. Salon Strindbergillä oli jo 1910-luvulla esillä taidetta, joka edusti aikansa kansainvälisen modernismin huippua. Helmikuussa 1914 salongissa järjestettiin berliniläisen *Der Sturm*-gallerian organisoima näyttely, jossa esiteltiin lähinnä *Der Blaue Reiter*- ja *Die Brücke*-ryhmien taidetta. Kyseessä oli ensimmäinen kerta kun suomalainen taideyleisö pääsi tutustumaan uuteen saksalaiseen ekspressionistiseen suuntaukseen. Pari vuotta myöhemmin, 1916 Strindbergillä järjestettiin Wassily Kandinskyn näyttely, jossa suomalaiset saivat tilaisuuden perehtyä laajemmin hänen tuotantoonsa. Nämä molemmat näyttelyt liittyvät Sven Strindbergin pyrkimyksiin esitellä taidesalongissaan myös modernia ja ajankohtaista ulkomaista taidetta.

Sven Strindbergin muutettua 1916 Tukholmaan hän myi suurimman osan Ab Sven Strindberg Oy:n osakkeistaan Arvid Lydeckenille, josta tuli samalla yhtiön toimitusjohtaja. Hänen aikanaan liike laajeni niin, että kesästä 1925 lähtien sillä oli ”neljä suurta myymälää eri osissa Helsinkiä”. Näitä olivat varsinaisen Salon Strindberg, joka sijaitsi vuosien mittaan eri puolilla keskustaa, mm. Aleksanterinkadulla, kunnes päättyi lopulta Pohjoisesplanadille. Muita olivat Kasarminkatu 48:n sivuliike ja toinen, Halpa Kehysliike

-niminen haaramyymälä Fredrikinkatu 37:ssä sekä oma Kultalista- ja kehystehdas.

Taidesalongin näyttelypolitiikka oli maailmansotien välisenä ajanjaksona suhteellisen laaja-alaista ja avarakatseista. Ensinnäkin siellä pitivät näyttelyjään vanhemman polven edustajat, eräänlaiset ”varmat nimet”, joiden pääasiallisesti perinteiseen realismiin tukeutuva ilmaisu kiinnosti ostajakuntaa. Toisaalta Strindbergillä pyrittiin aktiivisesti esittelemään myös nuorempia, vielä suurelle yleisölle osin tuntemattomia taiteilijoita, jotka edustivat usein modernisempia pyrkimyksiä. Näyttelyjä pitivät lisäksi eräät taiteilijaryhmittymät. Luonnollisesti galleriassa oli myös silloisen keskipolven taiteilijoiden kuten Santeri Salokiven, Eric Vastströmin, Jalmari Ruokokosken, Werner Åströmin, Jonas Heiskan ja Mikko Oinosen näyttelyjä.

Varsinaisen taidekaupan ja painokuvien lisäksi yritys myi liikkeissään monenlaista tavaraa, kehyksiä (joita se myös vuokrasi taiteilijoille), taiteilijatarvikkeita, taideteollisuustuotteita (keramiikkaa, tina-astioita yms.), mitaleita, veistosjäljennöksiä ja pienoisteoksia, terrakottatöitä ja vuodesta 1925 lähtien myös leikkikaluja. Painokuvien ohella halpaa grafiikkaa ostettiin ainakin aika ajoin kohtalaisesti. Albin Kaasisen ja Albin Ikosen puuveistokset olivat myös suosittu myyntiartikkeli. Etenkin ulkomaiset turistit hankkivat niitä mielellään. Vuoden 1924 tienoilla Strindbergin taidesalongin toiminta laajeni korkeatasoisiin taideteollisuustuotteisiin. Strindberg solmi mm. yhteydet turkulaiseen keramiikkatehtaaseen Kupittaa Saviosakeyhtiöön ja ryhtyi yhteistyöhön Riihimäen Lasi Osakeyhtiön kanssa.

Arvid Lydecken toimi Strindbergin taidesalongin johtajana aina kuolemansa eli vuoteen 1960 saakka, minkä jälkeen yhtiön toimitusjohtajaksi tuli hänen puolisonsa, tanskalaisnytyinen Maj-Lis Lydecken. Sotien jälkeen Strindbergillä esiteltiin pääasiassa sangen perinteistä taidetta, mutta abstrakti ja yleensäkin toisen maailmansodan jälkeinen moderni taide sai myös jalansijaa näyttelyohjelmistossa.

Halvan Kehysliikkeen lopetettua taidesalongin viimeisenä sivuliikkeenä (1940) yrityksen kaikki toiminnot oli kehystämistä myöten keskitetty Mikonkadun ja Pohjoisesplanadin kulmaan. Pian Arvid Lydeckenin kuoleman jälkeen, 1961 Pauli Murtomäki aloitti 15-vuotisen uransa Strindbergillä. Taidesalongin käytössä olleen tilan kokonaispinta-ala oli tällöin yli 200 m². Katutasossa sekä kellarikerroksen ”permanenttinäyttelyssä” oli seinillä Strindbergillä myynnissä olleita teoksia. Kaikki vaihtuvat näyttelyt pidettiin neljännessä kerroksessa.

Maj-Lis Stenbom (ent. Lydecken) myi 1970 liikkeen taidekauppiaas Jaakko Viljakaiselle. Hänen aikanaan 1970-luvun alkupuolella Strindbergin käytettävissä olleet näyttelytilat supistuivat ratkaisevasti salongin joutuessa luopumaan neljännen kerroksen tiloistaan. Vaihtuvat näyttelyt siirtyivät entisiin myymälätiloihin katutasolle ja kellarikerrokseen, jonne myös liikkeen konttori muutti. Viljakainen luopui 1975 Strindbergistä siirtyen muihin tehtäviin, ja pian tämän jälkeen myös Murtomäki lopetti taidesalongissa. Tulevina vuosina aina toiminnan päättymiseen asti Ab Sven Strindberg Oy vaihtoi omistajaa useita kertoja.

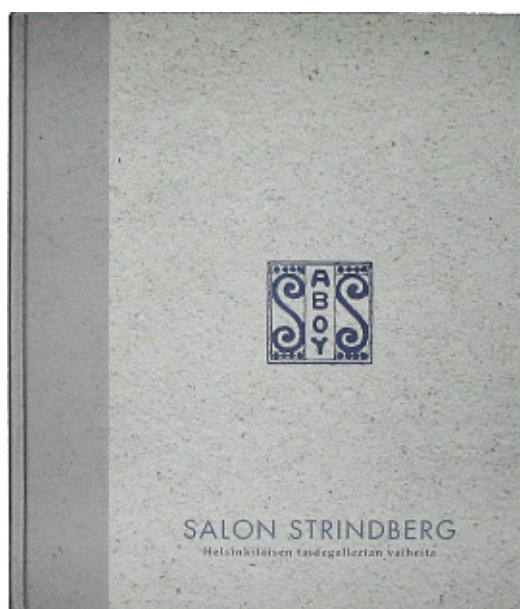
Taidesalongin viimeinen taiteellinen kukoistuskausi sijoittuu Naim Sadikin omistajuuden aikaan 1980-luvun alkupuolelle. Strindbergin taidesalongista tuli Galleria Strindberg. Uudistusten takana oli gallerian uusi johtaja Matti Honkala (1981-85). Honkalan tuntemilla taiteilijoilla oli tapana poiketa galleriassa, josta tuli jälleen taiteilijoiden kohtauspaikka. Hän luopui galleriasta 1985, jonka jälkeen sen näyttelytoiminta hiipui vähitellen 1980-1990-lukujen vaihteessa. Vuonna 1992, vain puoli vuotta ennen pankkikriisin puhkeamista, Kansallis-Osake-Pankki tyhjensi koko kiinteistön aikomuksenaan ottaa tilat pääkonttorinsa käyttöön. Tämä merkitsi käytännössä myös Strindbergin gallerian toiminnan loppumista.

Silinterihattuinen Sven Strindberg yhteispotretissa vaimonsa Marian (edessä), veljensä Toren ja tämän vaimon Annan kanssa, 1901. Valok. Atelier Apollo, Helsingfors. Alkuperäinen visiittikortti on Strindbergin suvun hallussa Ruotsissa.

Strindbergin taidesalongin sulkemisen jälkeen Kuvataiteen keskusarkistossa yhtä aikaa huolestuttiin ja kiinnostuttiin gallerian laajasta arkistosta ja sen kohtalosta. Asiakirjoja ei kuitenkaan tällöin löytynyt, ja niitä luultiin jo kadonneeksi, kun vuoden 2000 lopulla tuli julkisuuteen tieto, että ne ovat 1998 paikkeilla Strindbergin salongin toiminimen ostaneen taiteilija Juhani Palmun hallussa. Uutisen seurauksena Kuvataiteen keskusarkistosta otettiin yhteyttä Palmuun, jotta harvinainen aineisto saataisiin taidehistoriallisen tutkimuksen ulottuville. Neuvottelujen lopputuloksena sovittiin keväällä 2002 Palmun kanssa, että hän deponoi Strindbergin arkiston kymmeneksi vuodeksi keskusarkistoon. Sitten asiakirjat on inventoitu, mikrofilmattu ja sijoitettu asianmukaisiin arkisto-olosuhteisiin.

Jotta monipuolinen aineisto tulisi laajemminkin tutkijoiden ja yleisön tietoon, Kuvataiteen keskusarkistossa päätettiin tehdä kirja *Ab Sven Strindberg Oy:n ja Salon Strindbergin* vaiheista. Juuri ilmestynyt julkaisu sisältää historialliset katsaukset taidesalongin toimintaan eri vuosikymmeninä, minkä lisäksi lyhyemmissä artikkeleissa valotetaan mm. gallerian näyttelypolitiikkaa nostamalla yksittäisiä näyttelyjä lähemmän tarkastelun kohteeksi. Henkilöhistoriallista puolta taustoitetaan Sven Strindbergin ja Arvid Lydeckenin esittelyillä. Samalla lukija saa yleiskuvan arkiston sisältämästä materiaalista, jota varmaankin tullaan tulevaisuudessa hyödyntämään monin tavoin. Expografian avulla luodaan läpileikkaus *Salon Strindbergillä* eri vuosikymmenien aikana järjestetyistä näyttelyistä. Edellä siteeratun Paavo Aallon kirjeet valaisevat niitä jokapäiväisiä rutiineja, joiden parissa henkilökunta painiskeli vuodesta toiseen, mutta samalla ne heijastelevat laajempiakin kulttuurihistoriallisia ja taloudellisia kehityslinjoja galleriatoiminnassa.

Salon Strindberg - Helsingin taidegallerian vaiheita -kirja on ensimmäinen tutkimukseen perustuva julkaisu, jossa tarkastellaan merkittävän suomalaisen taidegallerian vaiheita ja sen toiminnan eri piirteitä. Tässä suhteessa se avaa uudenlaisia näkökulmia maamme taiteen historiaan ja taidemaailman käytäntöihin.

Kirja kuuluu Kuvataiteen keskusarkiston julkaisusarjaan (no: 10). Se sisältää 160 sivua ja 94 kuvaa sekä englanninkielisen summaryn.

Ympäristötaidetta ja valokuva-arkistoja - seminaarin aamupäivä

Susanna Sääskilähti

Kuvataiteen keskusarkisto järjestää vuosittain arkistoalaan liittyvää seminaaritoimintaa pyrkien näin nostamaan esille ajankohtaisia kysymyksiä ja herättämään museo- ja arkistoväessä heidän työhönsä liittyvää keskustelua. Tänä vuonna arkisto järjesti 14.10. seminaarin teemasta *Taidemuseoiden arkistot ja taidehistoriallinen tutkimus*. Yhteistä monille päivän esitelmöitsijöistä vaikutti olevan itsenäinen ote taidehistoriallisen tutkimustyön paradigmaan ja vallitsevaan tieteelliseen keskusteluun.

Keskusarkistonjohtaja **Ulla Vihanta** toi avajaispuheessaan esille sen, että arkistojen merkitystä taidehistorian tutkimukselle ei ole riittävän laajasti yhteisesti jaettu kulttuurikentällä. Hän totesi toisaalta sen, että museo- ja arkistoväen on itse aiempaa painokkaammin korostettava muistivarantojen merkitystä ns. kulttuurisessa yhteiskunnassa. Taloudelliset realiteetit sekä kulttuuri- ja hyvinvointipalvelujen säilymiseen liitetyt uhkakuvat on pidettävä mielessä. Samalla on pohdittava kriittisesti tiukkenevien taloudellisten realiteettien vaikutusta museoiden ja niiden arkistojen arvoille ja toimintamodoille. Olennaista on miettiä, kuka asettaa museoille tavoitteet, museotko itse vai joku ulkopuolinen taho. Ulla Vihanta kysyi löytyykö tulevaisuudessakin - tiukkenevien talouden ehtojen puristuksessa - riittävää ymmärrystä muistiorganisaatioissa tehtävälle työlle. Löytyykö ymmärtäjää ihmisen muistin ja muiston merkitykselle?

Helsingin yliopiston taidehistorian oppiaineessa pian väittelevä tutkija **Hanna Johansson** keräsi maa- ja ympäristötaiteeseen liittyvää arkistoaineistoa KKA:oon vuosina 1998-1999. Esitelmässään hän toi esille tutkimuskohteeseensa liittyvää problematiikkaa ja kysymyksiä, joiden kautta hän on lähestynyt keräämäänsä aineistoa. Varsinkin varhaiset maa- ja ympäristötaiteen teokset syntyivät marginaalissa, sillä taiteilijat eivät usein itsekään kokeneet teoksiaan varsinaiseksi taiteeksi. Maa- ja ympäristötaiteen teokset ovat teoksina ongelmallisia, sikäli että niitä ei ole tarkoitus säilyttää teoksina tai saada niitä kenenkään omistukseen. Katoavassa ja prosessiluontoisuutta korostavassa taiteessa teoksen käsite on hajonnut ja muuttunut problemaattiseksi. Tällaiset teokset voi kohdata myöhemmin niistä otettujen dokumenttien kautta esimerkiksi arkistossa sekä kertomusten ja tekstien välityksellä.

Taiteentutkimuksessa ei pidetä enää mielekkäänä ajatusta, että taiteilijalla olisi yksinoikeus teoksensa sisällöstä tehtyihin tulkintoihin. Niin ikään maa- ja ympäristötaiteessa katoavan teoksen asema siitä tehtyyn dokumenttiin on muuttunut. Nykyään ajatellaan, että katoava teos ja siitä tehty dokumentti ovat teoksen eri osia, jotka ovat suhteessa toisiinsa. Erityisesti viimeisten vuosikymmenten aikana taide on kyselyt omien mahdollisuuksiensa ehtoja ja rajojaan, ja taide on tullut myös mielekkääksi rajoillaan. Edellä mainitut seikat asettavat taiteesta kirjoittavan tutkijan avoimeen asemaan suhteessa taiteeseen, taiteilijaan sekä kirjoittajaan itsensä. Jos nimittäin taiteilijalla ei ole yksinoikeutta teostensa merkitykseen, ei sitä ole myöskään tutkijalla. Tutkija ei sijoitu tutkittavan kohteensa ylä- eikä alapuolelle. Hanna Johansson tarkoittaa tällä eräänlaista tutkimusasennetta, jolla hän haluaa kohdettaan lähestyä.

Irit Rogoffin mukaan taiteesta on tullut keskustelutoveri. Tämä on vaihtoehtoinen tapa suhtautua taiteen tutkimukseen, sellainen joka ei korosta taideobjektin hegemoniaa, mutta ei myöskään katsojan hallintaa. Vastavuoroisuus taiteilijan/teoksen ja tutkijan välillä ei perustu erilaisiin asiantuntemuksiin vaan jaettuun kulttuuriseen kansalaisuuteen. Puhuessamme tai kirjoittaessamme taiteesta rinnakkaisia tulkintoja, me kietoudumme yhteen kohteen kanssa ja siten vaikutamme kulttuurin perusrakenteisiin. Hanna Johansson siteerasi Michael Ann Hollia jonka mukaan ”kapeiden autonomisten taideteosten aikakausi on päättynyt ja sen mukana etäisen ja irtaantuneen tutkimusta tekevän katsojan läsnäolo”. Taiteen tutkimus on eräänlaista romanssia, jossa kohdetta lähestytään ihmetellen ja jossa hämmästellään taideteosten kykyä pitää yllä kestävää kiinnostusta itseensä.

Kuvataiteen keskusarkiston erikoistutkija **Elina Heikka** kävi esitelmässään läpi taiteilijaan henkilönä liittyviä kuva-aineistoja ja henkilökuviin liittyviä kysymyksenasetteluja. Näitä asioita tuotiin esille viime keväänä Kiasmassa pidetyssä *Taiteilija kuvassa* -näyttelyssä sekä samannimisessä kirjassa. Valokuvat ovat voineet olla taiteilijoille apuvälineitä taiteelliseen työhön, kuten vaikkapa Edelfeltillä ja Simbergillä. Tämän lisäksi valokuvaus on saattanut sisältyä taiteilijan elämään identiteettiä ja taiteilijaroolia rakentavana työkaluna.

Suomalaisiin valokuva-arkistoihin ei ole kertynyt suuria määriä taiteilijoihin liittyviä kokoelmia. Esimerkiksi vanhemmassa aineistossa valokuvat kertovat paitsi taiteilijan roolista omana aikanaan, niin myös hänen

perheensä ja sukunsa sosioekonomisesta asemasta. Valokuva ikkunana todellisuuteen on tavallisin kuvaan liitetty metafora, koska valokuvilla on kyky tuoda luoksemme saavuttamattomia asioita, menneen aikakauden miljöön, pukeutumistavan, ateljeen ja ystävät. Monesta nykykatsojasta varhaiset harrastusmielessä otetut perhekuvat ovat raikkaampia ja mielenkiintoisempia katsottavia kuin valokuvataiteellisessa mielessä otetut pehmeäpiirtoiset, piktorialistiset kuvat.

Taiteilija kuvassa -hankkeessa oli mukana kuvia taiteilijoilta, joille taiteilijan identiteettiin ja taiteilijarooliin liittyvät kysymykset olivat tärkeitä. Tällaisia taiteilijanimiä ovat Ellen Thesleff, Hugo Simberg ja Harald Gallén. Thesleffin ja Gallénin arkistot ovat SLS:ssä ja Simbergin KKA:ssa. Museoviraston historian kuva-arkistossa on erityisen hieno Alvar Cawéniin ja Viktor Janssoniin liittyvä negatiivivaiaineisto Pariisista 1908-1909. Muutamilla taiteilijoilla on paljon parhaiden ammattivalokuvaajien ottamia kuvia. Esimerkiksi Wäinö Aaltosella ja Laila Pullisella valokuvien määrä korreloi heidän julkisuusarvoonsa, ovathan molemmat taiteilijat olleet aikansa lehtien palstoilla suosittuja mediapersoonia.

Valokuvataiteen museon johtaja **Asko Mäkelä** kertoi Valokuvataiteen museon koordinoimasta suomalaisen valokuvataiteen tutkimusprojektista ja siihen liittyväästä valokuva-aineistojen keruusta. Alkuvuodesta 2004 julkaistu Kameraseurojen toimintaa Suomessa 1950-luvulla luotaava Leena Sarasteen väitöskirja *Valo, muoto vai elämä*, on hyvä esimerkki siitä kuinka perusteellisesti tehty työ tutkimuksen alkuvaiheessa kantaa hedelmää. Tutkimuksen yhteydessä kerätty aineisto on julkaistu Valokuvataiteen museon nettisivuilla digitaalisessa muodossa, ja kuvat on siten saatettu kätevästi alan ammattilaisten ja harrastajien katseen ulottuville.

Arvid Lydecken koiransa kanssa 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Valok. Atelier Nyblin, Helsingfors. Yksityiskokoelma.

Naisemme arkistoissa - seminaarin iltapäivä

Elina Heikka

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkiston johtaja **Anna Makkosen** esitelmä käsitteli hänen tutkimushankkeitansa arkistoaineistojen parissa. Tutkijana hän on ollut pitkään kiinnostunut kirjallisuuden käsitteen ulkopuolisista, tavallisten ihmisten elämäkerrallisista teksteistä. Käänteentekevä Makkosen tutkijanuralle oli *Sinulle*-kirjaan (SKS, 1996) johtanut prosessi, joka perustui tuntemattoman lahjoittajan tutkijalle luovuttamaan nuoren naisen päiväkirjaan 1900-luvun alusta. Viimeistään se vieroitti hänet uskriteiikin mukaisesta kirjallisuuden tutkimuksesta, jossa tutkimuskohteena on pelkkä teksti, valmis kirjallinen teos irrotettuna sen syntyprosessista tai tekijän intentioista.

Taidehistorioitsija-kuuntelijaa havahdutti huomata, kuinka läheiset taiteentutkimuksen alat saattavat pe-

ruslähtökohdiltaan poiketa ratkaisevasti toisistaan. Taidehistoria on nimensä mukaisesti pitänyt kiinni tieteenalan nimen jälkiosasta, historiasta. Näin siinä mielessä, että luonnokset, taiteilijoiden muistiinpanot, lehtijutut, haastattelut - ja ylipäätään erilaiset teosta edeltävät ja sen jälkeiset dokumentit - ovat edelleen kiinteä osa oppialan tutkimusta. Taidehistorian piirissä näistä irrottautuminen on radikaalia, kirjallisuudentutkimuksessa päinvastainen.

Kirjallisuuden opetuksen uutuutena Anna Makkonen on viime vuosina järjestänyt kirjallisuuden opiskelijoille hyvän vastaanoton saaneita arkistokursseja, joilla mm. käsikirjoitusten kautta avautuu uusi näkökulma kirjallisuuteen. Makkosen oma pro gradu -tutkielma syntyi aikoinaan Marko Tapion käsikirjoitusten järjestämistyön innoittamana. Aiheena oli romaanin syntyprosessi.

Vuoden päästä syksyllä ilmestyvässä kirjassaan *Kadonnut kangas* Makkonen jatkaa mikrohistoriallista lähestymistapaa. Enää keskiössä ei ole vain yksi ihminen, vaan kirjassa rakennetaan kuva pienestä yhteisöstä sen asukkaineen ja heidän keskinäisine, kimurantteine suhteineen. Katse on kohdistunut viime vuosisadan vaihteen Turun läänin Kosken pitäjään, jonka asukkaista Makkosen tutkimuksen kohteena on satakunta. Kirjan päähenkilö on hiljainen sivustakatsoja, uskonnollismielinen Ida Digert.

Arkistotyö tuottaa loputtomasti yksityiskohtia, joiden ymmärrettäväksi tekemiseen tutkija tarvitsee tarinan. Anna Makkonen päätti esityksensä tähdentäen tarinoinnin merkitystä tekstin kommunikoivuudelle. Kirjoittaja valitsee edustavat esimerkit, keskeiset symbolit ja rakentaa tarinat, joiden kautta historiasta luodaan lukijaa koskettavaa. Tulevassa kirjassa tapahtumat kulmineituvat kankaanpalasta käytävään riitaan.

Erikoistutkija **Liisa Lindgren** johdatteli kuulijat kysymään arkistoaineistojen karttumisen historiallisia syitä. Miksi jostakin tapahtumaketjusta on säilynyt kaikki aineisto vähäpätöisiä kuitteja myöten ja toisista, nykykäsityksen mukaan merkittävistä teoista ei juuri mitään? Lindgren valaisi kysymystä kahden lähes samanaikaisen kuvanveistoon liittyvän hankkeen kautta. Johan Tobias Sergelin läpimurtoteos *Fauni* (1774) hankittiin Suomen Taideyhdistyksen kokoelmiin hyvin hiljaisesti vuonna 1874. Teoksen hankintaprosessista on olemassa yksityiskohtaista painettua kirjallista tietoa, mutta ensikäden lähteitä on Taideyhdistyksellä säilynyt hämmästyttävän vähän siihen nähden, että Sergel oli Ruotsissa kansallismonumentin asemassa oleva taiteilija.

Sitä vastoin Porvooseen pystytetyn runoilija J. L. Runebergin hautamuistomerkki-kilpailujen vaiheet voidaan arkistoaineistojen perusteella palauttaa mieliin kaikissa surkuhupaisissa yksityiskohdissaankin. Kun suurisuuntaisen veistoshankkeen ase-

Arvid Lydecken (vas.), Juho Rissanen (3. oik.), Alvar Cawén (2. oik.) ja Tyko Sallinen (oik.) ryhmänäyttelyyn avajaisissa Strindbergillä 17.11.1917. Kuvan muut henkilöt tunnistamattomia. Vaikka avajaiset lopulta lykkääntyivät muutamalla päivällä, kuvan merkinnöistä päätellen se on kuitenkin otettu jo 17.11. Näyttelyyn osallistuivat lisäksi Marcus Collin ja Gabriel Engberg. Sen yhteydessä taiteilijat päättivät perustaa Marraskuun ryhmän. Kuva on Strindbergin suvun hallussa Ruotsissa. Kyseessä on alkuperäisestä valokuvasta tehty reproduktio, johon lisätty teksti "salong strindberg".

masta Porvoon hautausmaalle lopulta pystytettiin koristelematon muistomerkki vuonna 1888, oli Runebergin kuolemasta kulunut jo yksitoista vuotta. Huomattavaa on, että Porvoon muistomerkkitoimikunta kokosi ja säilytti tarkoin muistomerkkilpailun eri vaiheiden dokumentit, ja ne ovat edelleen löydettävissä Porvoon museon ja Suomen Taideyhdistyksen kokoelmista.

Kaksi patsashanketta osoittaa, että toisiin aineistoihin suhtaudutaan jo alun pitäen huolettomasti kun taas toiset aineistot nähdään säilyttämisen arvoisina. Lindgrenin mukaan Sergelin ja Runebergin tapauksien eron selittää hankkeiden merkittävyys 1800-luvun kansallisuusajattelun näkökulmasta, joka painotti ja palvoi kansallisia suurmiehiä. Vaikka Sergel oli Ruotsissa suurmies, hän ei ollut Suomessa samalla tavalla merkityksellinen hahmo. Sen sijaan Runeberg sai jo varhain Suomen kansallisrunoilijan statuksen. Dokumentit säilyttämällä myös muistomerkkitoimikunta takasi oman paikkansa kansallisen historian toimijana.

Historian tutkija toimii pitkälle empiirisen aineistonsa ehdoilla, mutta tutkijan on myös hyvä olla tietoinen syistä joilla aineistoja päätyy arkistoihin. Johtopäätöksensä Lindgren painotti tutkijan velvollisuutta olla tekemättä nopeita johtopäätöksiä asian tärkeydestä sen perusteella, paljonko arkistoissa on säilynyt asiaa koskevia aineistoja. Maanlaajuisen Runebergin hautamuistomerkkikeräyksen järjestäjätkin joutuivat joskus maaseudulla vastaamaan kysymykseen ”kuka Runeberg?”.

1800-luvun naistaiteilijoiden tutkimuksen pioneeri, professori **Riitta Konttinen** aloitti esityksensä kuvailemalla hankkeen alkuun liittyntä käytännön pakkoa lähteä tutkimaan elämäkertoja. Oli mahdotonta lähteä kartoittamaan paljolti tuntemattomien naistaiteilijoiden historiaa tuntematta heidän elämäänsä, elinpiirejään ja olosuhteita, joissa he elivät.

Konttisen tutkimusaineistoina ovat tärkeältä osaltaan olleet eri taiteilijoiden kirjeet, joita hän on lukenut monissa arkistoissa. Konttinen kertoi kirjeiden lukemiseen tutkijalla liittyvistä kokemuksista, siitä kuinka syvälle kirjeen kirjoittaja voi viedä mukanaan omaan maailmaansa, jota vastaan tutkija joutuu ajoittain etäisyytensä säilyttääkseen ikään kuin puolustautumaan. Erittäin intensiivisenä lukukokemuksena Konttinen muistaa Tukholman *Kungliga Biblioteketissä* säilytettävän taiteilijapariskunta Eva Topeliuksen ja J. A. G. Acken keskinäisen runsaan kirjeenvaihdon.

Kirjeaineistoja on tuhoutunut monista eri syistä, joista traagisena esimerkkinä Konttinen nosti esiin Edla ja Nils Blommérin kuusivuotisen kihlausajan kirjeenvaihdon. Nils Blommérin kuoltua pian pariskunnan naimisiinmenon jälkeen vaimo laittoi itsensä kirjoittamat kirjeet mukaan tämän hautaan, ja lukiessaan vuosien kuluessa yhä uudestaan kihlattunsa kirjeitä hän tuhri ne kyynelillään lukukelvottomiksi.

Kirjeaineistojen laajuus ja moniäänisyys ovat joskus tutkijan haasteena. Helene Schjerfbeckin kirjeitä Konttinen kertoi olevan niin paljon, että tutkijan on lähes mahdotonta hallita kokonaisuutta - sama mitä Edelfelt-tutkijat kertovat tämän kirjeaineiston laajuudesta. Schjerfbeckin tapauksessa tutkijaa hankaloittaa vielä taiteilijan tapa pilkkoa asioita huomioiksi moniin eri kirjeisiin. Helene Westermarckin runsaasta kirjeenvaihdosta monien eri taiteilijasisarten kesken näkyy hyvin kirjeenvaihdolle tavallinen piirre yhden kirjoittajan eri äänistä ja aihepiireistä, jotka riippuvat kulloisestakin vastaanottajasta.

Kirjeiden käyttöön liittyy tutkijaa kiusaavia eettisiä ongelmia, sillä kovin harvoin tiedetään, kuinka taiteilija oikeastaan olisi halunnut kirjeitään käytettävän. Venny Soldan-Brofeltista tiedetään hänen itsensä kirjaamana, että

hän tuhosi osan perheen sisäiseen kolmidraamaan liittyvää kirjeenvaihtoaan, jota ei halunnut jälkipolville säilyttää. Television *Venny*-sarjan antamaan kuvaan verrattuna poltettujen kirjeiden määrä oli vähäpätöinen pieni nippu.

Strindbergin kehyslehteaasta osoitteessa Aleksanterinkatu 21. Autotypia aikakauslehdessä Maaailma, joulukuu 1919, s. 556.

Arkistokokoontuminen seminaarin jälkeen

Johanna Helin

Seminaarin jälkeen kokoontui lähes 40-henkinen joukko taidemuseoiden ja arkistojen henkilökuntaa keskustelemaan taidemuseoiden toimintaan liittyvästä dokumentoinnista ja arkistoista. Kuvataiteen keskusarkiston tutkijat Liisa Murtti leikearkistosta, taidehistoriallisista asiakirja-arkistoista vastaava Hanna-Leena Paloposki ja Erkki Anttonen tutkimus- ja julkaisusektorilta alustivat vastuualueidensa ajankohtaisista asioista. Tapaamisen keskeisiksi teemoiksi nousivat erityisesti suunnitelmallisen tallennuspolitiikan ja alueellisen työnjaon merkitys sekä henkilötietolaki ja arkistokokoelmien digitointi tekijänoikeuskysymyksineen.

Liisa Murtti esitteli perinteisten lehtileikearkistojen roolia ja haasteita sähköistyvien palveluiden rinnalla. Kuvataiteen keskusarkiston leikearkiston vanha leikekirjakokoelma viitekortistoituneen sekä nykyinen Kardex-järjestelmä sisältävät tietoa arviolta noin 25 000-30 000 taiteilijasta reilun sadan vuoden ajalta. Yksittäinen taiteilija on hakusana, jonka lisäksi on käytössä 21 ryhmänäyttelypääluokkaa ja yli 100 asiasanaluokkaa. Taiteilijakohtaiset kansiot on mikrofilmattu vuoteen 2000 asti. Leikearkistossa seurattavien lehtien määrää on aikojen kuluessa rajoitettu 1500:sta nykyisin *Observerin* ostopalveluna kerättävään 15 päälehteen. 1980-luvulta lähtien aluetaidemuseot ovat alkaneet järjestelmällisemmin taltioida oman alueensa taidekirjoittelua, mutta KKA:n leikearkistolla on edelleen keskeinen tehtävä valtakunnallisen museolaitoksen ja taiteentutkimuksen palveluksessa. Tästä kertoo esimerkiksi taidemuseohenkilökunnan säännölliset tiedonhakupamat leikearkistoon näyttelyitä työstäessään.

Liisa Murtti perusteli perinteisten lehtileikearkistojen olemassaoloa lisääntyvien elektronisten arkistojen rinnalla mm. niiden ajantasaisuudella verrattuna jälkikäteen saataviin sähköisiin artikkelitiedostoihin. Sähköisissä arkistoissa ei myöskään ole tarjolla tutkijapalvelua eikä kattavaa kuvataiteen asiasanoitusta, eivätkä hakuominaisuudet välttämättä ole riittävän monipuolisia taidehistoriallisen tutkimuksen kannalta. Digitaaliset arkistot ovat lisäksi lehtikohtaisia, joten tutkijan täytyy erikseen rekisteröityä käyttäjäksi monien eri lehtien verkkopalveluihin, mikä hidastaa tiedonhakua ja nostaa ajan myötä tuntuvasti tutkimuksen kuluja. Esimerkiksi *Observerin* tällä hetkellä 2,6 euron hintainen artikkelileike on alkukustannuksen jälkeen käytettävissä rajattomasti, kun taas lehtitaloilta ostettu käyttöoikeus sähköiseen artikkeliin on kertaluonteinen. Seuraavan vuosikymmenen aikana nähdään, millä vauhdilla lehtitalojen digitalisoituminen ja niiden palvelut kehittyvät ja miten tekijänoikeuslakia tullaan soveltamaan arkistoihin.

KKA:n vuoteen 2000 asti mikrofilmatut taiteilijakohtaiset leikkeet olisivat mikrokorteilta vaivattomasti digitoitavissa, mutta niiden käyttö ja levittäminen sähköisinä tiedostoina on tekijänoikeuslain nojalla ainakin toistaiseksi kiellettyä. Tällaisten tiedostojen käyttömahdollisuus talon sisäisesti intranetissä olisi selvitetty erikseen. Tekijän kuoleman jälkeen 70 vuotta voimassa olevat tekijänoikeudet suojaavat monia aineistoja digitoinnilta tai digitaaliselta levittämiseltä vielä vuosikymmeniä. Vuonna 2005 uudistuvan tekijänoikeuslain on ennakoitu tiukentavan aineistojen käyttöoikeuksia entisestään.

Leikearkiston kehittäminen tulevaisuudessa informaatiopalvelupisteeksi edellyttäisi mahdollisesti jonkinlaista arkistoille myönnettävää erivapautta tekijänoikeuksien soveltamisessa aineistojen esittämiseen. Lisäkustannuksiin tekijänoikeuskorvauksien osalta on joka tapauksessa varauduttava. Huomattavia investointeja tarvittaisiin myös sähköisten arkistopalvelujen järjestämiseen. Yritys tai laitos voi tehdä esimerkiksi Helsingin Sanomien kanssa sopimuksen, jonka perusteella sillä olisi yleisöpäätteenä käytettävissä HS:n tekstiarkisto HS:n laskuttamana palveluna. Leikearkistojen siirtyminen kokonaan sähköisiin palveluihin tulisi olla myös kokoelmapoliittisesti loppuun asti harkittu ja perusteltu, koska aineiston kartunta lakkaisi ainakin perinteisessä muodossaan ja syntyneitä aukkoja on jälkeensä vaikea paikata.

Tyra Lundgren, Tyra-lasisarjan pikari ja karahvi, 1927, valmistaja Oy Riihimäki. Suomen lasimuseo. Valok. Hannu Aaltonen / KKA. Lasisarjaa myytiin Strindbergin myymälöissä.

Suomen elokuva-arkiston kirjastonhoitaja **Timo Matoniemi** kertoi, että Ruotsin elokuva-arkistossa indeksoidaan artikkeleita, muttei kerätä varsinaista lehtileikearkistoa. *Statens konstmuseetissa* toimivan *Konstbibliotekin* vastaavanlainen päätös ainoastaan indeksoida artikkeleita ja lopettaa kokonaan leikkeiden kerääminen saattaa osoittautua harkitsemattomaksi. Tutkija **Erkki Anttonen** totesi ratkaisun hanka-

loittavan kuvataiteen tutkimusta, koska otsikon tai vaillinaisen asiansanoituksen perusteella ei vielä saa käsitystä artikkelien sisällöstä, jolloin relevantin aineiston löytäminen on vaikeaa. Keskustelussa vaihdettiin tietoja kotimaisten museoiden ja arkistojen lehtiseurannan alueellisesta kattavuudesta ja resurssiongelmista, jonka jälkeen käsiteltiin vielä elektronisten aineistojen dokumentoimista.

Timo Matoniemi otti elokuva-arkiston tehtävälalta esille tarpeen tallentaa digitaalisessa muodossa tuotettuja aineistoja. Elokuvatutkijoiden internet-pohjaiset keskusteluryhmät sisältävät monesti hyvin tärkeää tietoa ja ajatustenvaihdosta kumpuavia oivalluksia, joilla on vaarana kadota palvelimelta ennen kuin ne tulevat mitenkään tallennetuiksi. (HYK on tallentanut 2000-luvulla muutamaa otteeseen suomalaiset www-sivustot, joiden käyttöä säätelee tekijänoikeuslaki, mutta otos kattaa vain tietyn ajankohdan ja kunnollinen käyttöliittymä aineistohakua varten on vasta kehitteillä. Elektronisia julkaisuja taas on tallennettu ja luetteloitu vapaakappalelain mukaisesti *Kansallisbibliografiaan* EVA -pilotihankkeen puitteissa.) Tutkija **Hanna-Leena Paloposki** kertoi, että Kuvataiteen keskusarkisto tallensi tulosteina Teemu Mäen videopakan aikaansaaman mielipidevyöryn internetin keskustelupalstoilla sekä Kiasmaan tulleet sähköpostit. KKA:n tutkija **Maritta Mellais** jatkoi keskustelua reaaliaikaisesta tallennuksesta todeten taidemaalman ja taiteentutkimuksen, samoin kuin taideostostenkin, muuttuneen niin paljon, ettei indeksointiin perustuva dokumentointi välttämättä pysty riittävästi heijastelemaan tapahtumakentän laajuutta ja dynamiikkaa.

Periaatteessa kuvataiteen kentälläkin kannattaisi panostaa myös nettilehtien ja -kirjoitusten taltiointiin, mutta tämänhetkisen tekijänoikeuslainsäädännön mukaan se ei ole sallittua. Esimerkiksi Irmeli Hautamäen, Susanna Petterssonin ja Veli-Matti Saarisen ylläpitämä taiteenalan *Mustekala*-keskustelufoorumi internetissä (<http://mustekala.kaapeli.fi/mustekala>) tuottaa instituutioiden ulkopuolista ajankohtaista kirjoitteluja, jonka säilyminen olisi hyvä jotenkin turvata. Kysymys on monisäikeinen ja lehtiartikkelien osalta sitä ollaan selvittämässä leikearkistossa. **Ulla Vihannan** mukaan lehtileikkeiden tallentamisessa eletään murrosvaihetta, ja 10 vuoden päästä saattaa olla pakko siirtyä käyttämään elektronisia aineistoja.

Hanna-Leena Paloposki käsitteli puheenvuorossaan aineistojen keräämistä ja säilyttämistä ja niiden saattamista tutkijoiden käyttöön. Olennaista on keräämisen suunnitelmallisuus ja dialogi kerääjäorganisaatioiden kesken. Paloposki kertoi Kansallisarkiston olevan käynnistämässä yhteistyötä yksityisarkistoja keräävien laitosten välillä ja luomassa valtakunnallista yksityisarkistojen hankintapolitiikkaa. Päämääränä on turvata tutkimuksen kannalta tai muuten relevantin yksityisarkiston säilyminen ja laatia suositus yksityisarkistojen hankinnasta ja säilytyksestä. Kansallisarkisto nimeää myös arkistolaitoksen ja tutkimuksen edustajista neuvottelukunnan asiantuntijajäseniksi. Tarkoitus on lisäksi kartoittaa alueellisesti jo sijoitettuja arkistoja ja etsiä samalla mahdollisia keräämisen katvealueita sekä määritellä jatkossa pidemmälle eri laitosten välistä työnjakoa ja yhteistyön suuntaviivoja. Tämän pohjalta pyritään luomaan valtakunnallinen runko-ohjelma yksityisarkistojen hankintapolitiikalle.

Taidemuseoiden ja -arkistojen yhteinen haaste on määritellä painotuksia aktiiviseen kartoitukseen. Yksittäisten tahojen on tunnettava valtakunnallinen vastuu oman alansa kartoituksen kattavuudesta. Ulla Vihanta mainitsi, että KKA:lla on valtakunnallinen näkökulma ja tallennusvastuu, joka käsittää myös marginaalisempia ilmiöitä, ja Valtion taidemuseon kokoelmatutkimuksen tukemisen ohella sillä on myös itsenäinen kokoelmapolitiikka. Hanna-Leena Paloposki esitti mahdollisuutena taidemuseoiden yhteisen hankintapolitiikan muotoilemisen,

jota KKA voisi tavalla tai toisella ohjastaa. Hyvänä pohjana toimisi Paloposken ja Maritta Mellaisin vuosina 2002-2003 tekemän kartoituksen perusteella toteutettu *Valtakunnallinen kuvataiteen arkistotietokanta*. Hankkeeseen liittyneeseen kyselyyn vastanneista 68 %:lla on nimetty arkistoaineistojen vastuuhenkilö, mutta varsinainen hankintasuunnitelma on vain 16 %:lla. Yleisimmät hankintaperiaatteet ovat kokoelmiin ja paikallisiin taitelijoihin liittyvä arkistoaineisto tai henkilömuseoissa kyseistä taiteilijaa koskeva aineisto. Paloposki kannusti museoita ja arkistoja hankintapolitiikassaan tietynlaiseen suuntaa-antavaan revüriajatteluun, jotta tallennuksen turhaa päällekkäisyyttä voidaan karsia.

Paloposki totesi digitoiduista aineistoista ja niiden hakemistoista olevan valtavasti hyötyä tutkijapalvelussa. Tekijänoikeussäädösten lisäksi on kuitenkin noudatettava myös henkilötietolakia, joka määrittelee tiukasti, mitä henkilöitä koskevaa yksityisyyteen liittyvää aineistoa saa olla verkossa. Laki suojaa 100-130 vuotta nuorempaa yksityisluontoista aineistoa. Säädöksiä joudutaan puntaroimaan ainakin silloin, kun tietokantaa ollaan siirtämässä arkiston verkkosivuille. Esimerkiksi keskusarkiston koostamasta *Valtakunnallisesta kuvataiteen arkistotietokannasta* suurin osa on julkisesti luettavissa KKA:n internet-sivuilla; pois on jätetty vain ne tiedot, jotka tiedon antaja on halunnut salata.

Henkilötietolakia on tulkittu vaihtelevasti erityisesti yksityiskirjeiden kohdalla. Kansallisarkiston nettikäyttöisen VAKKA-tietokannan arkistoluetteloista on suodatettu pois kirjeiden kirjoittajien nimet. Åbo Akademi taas on tutkimuksen edun nimissä laittanut internetiin kirjeenkirjoittajaluettelon. Paloposki kertoi elokuussa ICA:n Wienin-kongressissa kuulemistaan yksityiskirjeiden lukuoikeuksiin liittyvistä rajoituksista eri maissa. Paikoin ranskalaisissa, saksalaisissa ja itävaltalaisissa arkistoissa on kysyttävä lupa yksityisasiointia sisältävien kirjeiden lukemiseen elossa olevilta kirjeiden kirjoittajilta. Kotimaisena esimerkkinä myös SKS voi salata mahdollisesti yksityishenkilöä vahingoittavan asiakirjan 50 vuodeksi henkilön kuolemasta ja luonnollisesti myös lahjoittajien asettamia ehtoja ja rajoituksia noudatetaan. Laki johtaa tiettyyn ristiriitaan julkisen arkistolaitoksen ja sen rajoittaman tiedonsaannin välillä.

Erkki Anttonen, jonka vastuualueelle KKA:n äänitearkistot siirtyvät vuoden 2005 alusta, kertoi KKA:n taiteilijahaastatteluista ja niiden säilytysformaateista. Keskusarkiston ja aluetaidemuseoiden yhdessä usean

Salon Strindberg vielä viimeistelyvaiheessa olevassa Liittopankin uudessa talossa Keskuskatu 5 syyskesällä 1928. Valok. Ragnar Roos, Helsingin kaupunginmuseo.

Salon Strindberg sai 1930 aiempaa paljon suuremman myynti- ja näyttelytilan Liitopankin uudistamasta entisestä Palokunnantalosta osoitteessa Keskuskatu 7. Valok. Olof Sundström 1931, Helsingin kaupunginmuseo.

vuoden aikana tekemästä *Taiteilijan puheenvuoro* -taiteilijahaastatteluiden sarjasta KKA:han on tallennettu reilun kahdenkymmenen kuvataiteilijan elämää ja taidetta syväluotaavat haastattelut DAT-nauhoituksina. Vireillä olevia hankkeita, jotka nojaavat pitkälti haastatteluihin ovat mm. kirja Nallenpolun ateljeen 50-vuotistaipaleelta sekä KKA:n ja Taideteollisen korkeakoulun yhteinen taide-elämän dokumentointihanke. Muita mahdollisia tulevaisuuden haastattelu- ja dokumentointiprojekteja ovat esimerkiksi erilaisten suomalaisten kotimaassa ja ulkomailla vaikuttaneiden taiteilijayhdykskuntien toiminnan kartoittaminen 1800-luvulta tähän päivään, kuvataiteilijoiden koulutusta erityisesti 1960-70-luvuilla selvittävä hanke, jossa samalla tarkasteltaisiin myös nykyopetusta, Brondan vintin taiteilijat 1950-luvulla, italialaisen tai ranskalaisen taiteen vaikutus suomalaiseen taiteeseen ja informalismin tulo Suomeen. Tällaisten tiettyyn teemaan keskittyvien projektien avulla on mahdollisuus porautua syvemmälle kyseisen aiheen problematiikkaan, kuin yleisluontoisten ”elämä ja taide” -haastattelujen kautta (vaikka niitäkin aina tarvitaan).

Keskustelussa kävi ilmi, että museoista löytyy äänitteitä aina avokelanauhoilta ja c-kaseteilta betacam-nauhoihin ja minidisciin. Sidosaineet ovat haurastuttaneet vanhoja nitraattipitoisia nauhoja ja niiden säännöllinen läpikelaaminen ei ratkaise säilyvyyskysymystä. Analogisten äänitteiden käytettävyyssyynnykseksi ovat muodostuneet myös vanhakantaiset nauhurilaitteet. Esimerkiksi Valokuvataiteen museo on digitoinut keskeisimmät valokuvataiteilijoiden haastattelut ja KKA taidehistorian laitoksen taiteilijahaastattelut. Äänitteiden digitoinnin etuja ovat helppo siirrettävyys formaatista toiseen ja arkistojen virkistäminen ja tuoreuttaminen sekä arkiston käytön vaivattomuus ja turvallisuus, joka edellyttää luonnollisesti varmuuskopiointia ja hajautettua säilytystä. Digitaalisten formaattien säilyvyydestä ei kuitenkaan vielä ole tarpeeksi näyttöä.

Edelleen ratkeamaton valtakunnallinen kysymys on resurssipulan myötä hitaasti etenevä kulttuuriperinnön digitoinnin järjestely. Sen toteuttaminen muistiorganisaatioiden omana työnä edellyttäisi laiteinvestointeja, henkilöstön palkkausta ja koulutusta, hakemistojen ylläpitoa ja aineistojen käyttöön saattamista. Pienten organisaatioiden olisi käytännössä pakko ulkoistaa digitointi. Museoalalla keskitetysti järjestetty kulttuurisen muistiaineksen digitointi olisi kustannustehokkain ja kentän kannalta tasa-arvoinen ratkaisu. Kansallisessa digitointikeskuksessa (Mikkelin mikrokuvaus- ja konservointilaitos) tai vastaavassa yhteiskäytössä olevassa keskuksessa pystyttäisiin tarjoamaan teknisesti kilpailukyiset olosuhteet ja asiantunteva laadunvalvonta.

Ännärgeetä ja iäasteetä, kamuja ja ekamia

Erkki Anttonen

Muutaman viime vuoden aikana on perustettu erinäinen määrä erilaisia muistiorganisaatioiden yhteistyöelimiä viemään eteenpäin ja koordinoimaan kulttuuriperinnön digitoitinhankkeita Suomessa. Osa niistä on yhteydessä EU:n vastaaviin digitoinnin koordinoitielimiin (NRG, IST), osa on muodostunut *Kulttuuriperinnön digitoitityöryhmän* eli *Kuldin* työtä jatkamaan (esim. eKAM työryhmineen), ja jotkut, kuten *Kamut 2*-hanke, ovat olleet suomalaisten tietovarantojen digitoinnin kehittämistä edistäviä projekteja. Koska näitä elimiä tai työryhmiä alkaa olla jo niin runsaasti, ettei niistä enää ota selvää erkkikään, esittelemme seuraavaksi muutamia tapauksia, joissa on mukana myös Valtion taidemuseon ja keskusarkiston edustajia. Aluksi on kuitenkin vielä syytä painottaa, että erilaisten työryhmien kirjosta huolimatta niiden välillä on toimintaa hyödyntäviä linkkejä, sillä samat ihmiset esimerkiksi Museovirastosta ja HYK:sta toimivat useammassa elimessä. Siten tieto kulkee työryhmien välillä paremmin ja päällekkäisen toiminnan riskit vähenevät.

NRG ja MINERVA

Taustaa

Eurooppa-neuvoston kokouksessa 2000 EU:n jäsenvaltiot hyväksyivät eEurope-toimintasuunnitelman, jonka seurauksena pidettiin Lundissa seuraavana vuonna eurooppalaisen kulttuuriperinnön digitoinnin koordinoitua pohtinut asiantuntijakokous. Lundissa hyväksyttiin periaatteet ja toimintasuunnitelma, joiden pohjalta digitointia pyritään edistämään jäsenvaltioissa (the Lund Action Plan). Kokouksella oli perustava merkitys EU-maiden yhteistyölle digitoitinkysymyksissä. Asiaa käsittelevissä julkaisuissa, raporteissa ja papereissa puhutaan yleisesti ”Lundin periaatteista” (Lund Principles) ja ”Lundin jälkeisestä strategiasta” (post-Lund Strategy). Lundin periaatteista on sittemmin tullut keskeinen ohjaava asiakirja ja vertailukohta digitoitistратегии ja EU-maiden uudelle digitoitipolitiikalle.

Periaatteiden seuranta ja kehitystyötä varten perustettiin jo vuoden 2001 aikana vapaachtoisten jäsenvaltioiden edustajista koostuva strateginen ohjausryhmä eli NRG (National Representatives Group). Sen päätehtävänä on ollut kehittää koordinoivia mekanismeja ja infrastruktuureja, joiden avulla eurooppalaisia tieteellisiä ja kulttuurisia sisältöjä voidaan digitoida EU:n jäsenvaltioissa.

Minerva

NRG:n työn tueksi perustettiin ns. MINERVA-hanke (nimi on nerokkaasti keksitty lyhenne yksinkertaisesta sanayhdistelmästä **MI**nisterial **NE**twork for **V**alorising **A**ctivities in **D**igitisation). Se on toteuttanut käytännössä monia eurooppalaisen kulttuuriperinnön digitointia ja koordinoitua edistäviä tehtäviä erilaisten työryhmien avulla. Näitä ovat olleet ennen kaikkea osaamiskeskusten perustaminen, digitoitistandardien laatiminen ja ns. ”hyvien käytäntöjen” (good practices) ohjeiston luominen digitointia varten, benchmarking-järjestelmän ja metodin kehittäminen, monikielisyteen liittyvien kysymysten selvittäminen ja pitkän aikavälin saavutettavuus-ongelmat. Työryhmien jäsenet toimivat myös NRG:n sihteeristönä ja antavat sille teknistä tukea.

Benchmarking-järjestelmässä on kyse hyvien digitoitinkäytäntöjen omaksumisesta kartoittamalla ja vertailemalla EU-laajuisesti erilaisia toimintamalleja ja digitoitintratkaisuja.

Työryhmän pyrkimyksenä on ollut määrittellä suuntaviivat tiedon keräämiselle ja kehittää laadullisia ja määrällisiä indikaattoreita hyviä käytäntöjä varten. Voitaisiin oikeastaan puhua vertailuanalysekehyksen luomisesta jäsenmaiden välille. Tällaisen vertaisoppimiseen perustuvan tietokannan ja vuorovaikutuksen avulla digitoinnin hyvät käytännöt ja kokemukset leviävät eri maihin, eikä kaikkien tarvitse oppia asioita kantapäähän kautta. Ylipäätään digitointiprojekteissa kannattaa omaksua ja ottaa oppia MINERVAn luomista hyvien käytäntöjen standardeista, mitä silmälläpitäen on aiheesta julkaistu ohjekirjanen, *Good practices handbook* (version 1.3, 2004 Minerva Project).

MINERVA-verkoston kehittäminen on ollut määräaikainen projekti, jonka EU-rahoitus loppuu näillä näkymin vuoden 2005 aikana. Saadut kokemukset ovat kuitenkin olleet niin positiivisia, että hankkeen jatkolle tai ainakin sen aikana muotoutuneille toimintamenetelmille etsitään parhaillaan sopivaa uutta organisaatiomallia.

Lisää tietoa MINERVAsta löytyy netistä osoitteesta: <http://www.minervaeurope.org>.

Kansallinen NRG-työryhmä

NRG:n perustamisen yhteydessä kannustettiin ohjausryhmään liittyneitä valtioita muodostamaan sitä tukevia kansallisia yhteistyöryhmiä. Suomessa tällainen ryhmä toimi epävirallisesti maaliskuusta 2002 alkaen, mutta Kuldin toimikauden päätyttyä opetusministeriö päätti asettaa marraskuussa 2003 virallisen Kansallisen NRG-työryhmän (puhutaan myös -tukiryhmästä) digitointitoimien koordinoimista varten. Sen tehtävänä on 1) valmistella ja tehdä esityksiä NRG:n kokouksissa käsiteltävistä asioista; 2) huolehtia tiedottamisesta muistiorganisaatioille; 3) toimia yhteistyössä muiden kulttuuriperinnön digitoinnin alalla olevien verkostojen ja hankkeiden kanssa.

Työryhmä raportoi toiminnastaan säännöllisesti opetusministeriölle. Sen toimikausi päättyi 31.12.2005. Puheenjohtajana toimii Vesa Hongisto Museoviraston tiedonhallintakeskuksesta ja jäseniksi on kutsuttu edustajia mm. Helsingin yliopiston kirjastosta, Suomen museoliitosta, Kansallisarkistosta, SKS:sta, Suomen valokuvataiteen museosta ja luonnollisesti opetusministeriöstä. Valtion taidemuseota edustavat Erkki Anttonen ja Elina Heikka. Työryhmä kokoontuu pari kertaa vuodessa valmistelemaan Suomen osalta aina kulloisessakin EU-puheenjohtajamaassa pidettäviä NRG:n kokouksia.

Strindbergin taidesalonki järjesti joulukuussa 1930 Ville Vallgrenin 75-vuotisnäyttelyn, jossa oli esillä mm. vasemmalla näkyvä *Sielun vaellus* ja taustalla näkyvä *Havis Amanda* -kipsiluonnos. Valok. tuntematon. Lehtikuva Oy.

Tietoyhteiskunnan teknologiat ja ohjelmat

Helka Ketonen

Tietoyhteiskunnan teknologiat (Information Society Technologies, IST) on yksi EU:n kuudennen puiteohjelman (2002-2006) seitsemästä painopistealueesta. Ohjelman tavoitteena on nopeuttaa uusien tietoyhteiskuntaa tukevien teknologioiden kehittämistä ja käyttöönottoa sekä suunnata alan tutkimusta mahdollisimman hyvin sekä yksilöiden että yritysten tarpeisiin. IST-ohjelma kattaa laajan kirjon teknologioita ja kehittämistehtäviä aina peruselektroniikasta kuluttajaa ja kansalaista lähellä oleviin sovelluksiin saakka. Kehittämisen kohteisiin on listattu mm. nanoelektroniikkaa, langattomuutta, käyttöliittymiä, laajakaistaisuutta, uudenlaisia työympäristöjä, riskien hallintaa, e-terveyttä, teknologiatuettua oppimista ja kulttuuriperinnön taltiointia.

EU:n tutkimuksen seitsemäs puiteohjelma ajoittuu vuosille 2007-2010. Sen raameja ja budjettikehystä hahmotellaan jo nyt. Komission alustava tiedonanto *Tiede ja teknologia Euroopan tulevaisuuden avaintekijöinä - suuntaviivoja unionin tutkimusrahoituspolitiikalle* julkaistiin 16.6.2004. Ensimmäisen ehdotuksensa 7. puiteohjelmasta komissio on luvannut julkistaa vuoden 2005 alussa.

Tekes ja Suomen Akatemia vastaavat 6. ja 7. puiteohjelmista Suomessa, minkä lisäksi on muodostettu *MUISTI-organisaatioiden EU-tukiryhmä*. Tämän kansallisen tukiryhmän tehtävä on tukea arkistojen, kirjastojen ja museoiden EU-tiedotusta. Tukiryhmässä on edustus kaikista MUISTI-organisaatioryhmistä ja se kokoontuu 2-4 kertaa vuodessa. Valtion taidemuseon edustajina ovat mukana erikoistutkija Liisa Lindgren KKA:sta ja erikoissuunnittelija Helka Ketonen Kehyksestä. Tukiryhmän toimintaa koordinoi Kansallisarkisto.

EU-tukiryhmän kotisivujen osoite on www.lib.helsinki.fi/eu. IST:stä löytyy taas tietoa osoitteesta www.tekes.fi/eu/fn/6po/ist/. Lisää tietoa janoavat voivat myös liittyä *Tapabtuu IST:ssä* -uutiskirjeen postituslistalle osoitteessa <mailto:ist@tekes.fi>.

Salon Strindberg Pohjois-esplanadin ja Mikonkadun kulmassa 1960-luvulla. Valok. Asko Salokorpi / Helsingin kaupunginmuuseo.

eKAM (e-Kirjastot, -Arkistot, -Museot) laajennettu yhteistyöryhmä

Hanna-Leena Paloposki

eKAM on kirjastojen, arkistojen ja museoiden laajennettu vapaaehtoinen yhteistyöryhmä, jonka perustavoitteena on koordinoita muistiorganisaatioiden digitointiyhteistyötä Suomessa. Se perustettiin syksyllä 2003 viemään eteenpäin *Kuldi*-projektin loppuraportissa esitettyjä tavoitteita. eKAMissa on edustajia eri muistiorganisaatioista, mm. Kansallisarkistosta, Helsingin yliopiston kirjastosta, Museovirastosta, Valtion taidemuseosta, Suomalaisen Kirjallisuuden Seurasta, Svenska Litteratursällskapetista, Åbo Akademin kirjastosta, Suomen Museoliitosta, Valokuvataiteen museosta ja Opetusministeriöstä. eKAM kokoontuu kaksi kertaa vuodessa kokouksiin, joiden ohjelman suunnittelee pieni valmisteluryhmä. Tähän mennessä on pidetty kolme kokousta, joista kahdessa viimeisessä olen ollut mukana Valtion taidemuseon edustajana. Keskeisten muistiorganisaatioiden pääjohtajat osallistuvat myös vaihdellen sen kokouksiin.

eKAM toimii muistiorganisaatioiden ideointi- ja aloitefoorumina digitoinnin alalla. Käytännön tavoitteena ovat yhteiset digitointiprojektit ja digitoitun aineiston saaminen verkkoon sekä digitoinnin rakenteiden ja laadun edistäminen. Ryhmä pyrkii myös tiivistämään yhteyksiä sidosryhmiin, etsimään rahoitusmahdollisuuksia ja pitämään esillä digitoinnin merkitystä. Aihepiiriä käsitellään kokouksissa useimmiten alustusten pohjalta. Esimerkiksi lokakuussa 2004 pidetyssä kokouksessa arkistolaitoksen pääjohtaja Jussi Nuorteva käsitteli kulttuuriperinnön digitointiin liittyviä rahoitusmahdollisuuksia. Ryhmän kokouksissa esitellään digitointi- ja sisältötuotantohankkeita sekä kuullaan eri tahojen ajankohtaisia kuulumisia kulttuuriperinnön digitoinnin alalta. eKAM-ryhmä valmistelee myös asioita muistiorganisaatioiden pääjohtajien tapaamisiin.

eKAMin ohjelmaan kuuluvia asioita työestetään viidessä työryhmässä, joista osa aloittaa työnsä vasta vuoden 2005 alussa. Ryhmät ovat aineiston valintaryhmä, rahoitusryhmä, benchmarking-työryhmä, tekniikkatyöryhmä eli *Kamut 2* -hankkeen jatko sekä tiedotusryhmä. Valtion taidemuseolla on edustus niistä jokaisesta; rahoitus- ja aineiston valintaryhmissä taidemuseon edustajat ovat Kuvataiteen keskusarkistosta.

Tärkeintä eKAM-ryhmän toiminnassa on pyrkimys muistiorganisaatioiden yhteistyöhön digitoinnin alalla. Taloudellisten resurssien vähyden vuoksi ainoa mahdollisuus viedä eteenpäin kulttuuriperinnön digitointia on esiintyminen yhteisenä rintamana ja perustelluin yhteisin hankkein. Työ on kuitenkin vasta alussa.

KAMUT 2 -hankkeen tavoitteena on kirjastojen, arkistojen ja museoiden tietojen yhteiskäyttöisyys

Jyrki Simovaara

Kirjastojen, arkistojen ja museoiden tietovarantojen yhteiskäyttömahdollisuuksia selvittänyt *Kamut 2* -hanke julkisti raporttinsa tammikuussa 2004. Raportissa selvitetään semanttisen verkon teknologioiden ja uusien metadata-standardien soveltuvuutta yhteiskäyttöön sekä meneillään olevia kehityshankkeita. Yhteiskäyttösovelluksen toteuttamismahdollisuuksina esitetään yhteinen metadataformaatti, portaaliratkaisu, kokoelmien kuvailu tai ontologiat.

Kamut 2 -hankkeessa oli mukana Helsingin yliopiston kirjasto, Kansallisarkisto, Museovirasto, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Valtion taidemuseo. Se oli jatkoa kahdelle, vuosina 1996 ja 1997 valmistuneelle muistiorganisaatiosektorin yhteistyöprojektille, joissa määriteltiin yhteinen tietorakenne. *Kamut 2* -hanke toteutettiin vuoden 2003 aikana opetusministeriön tietoyhteiskuntamäärärahoista saaduilla varoilla. Vuonna 2004 yhteiskäyttöisyys on liitetty osaksi eKAM-yhteistyötä ja *kamut*-työryhmä on eKAMin tekninen ryhmä.

Seuraavassa vaiheessa suunnitelmista toteutukseen

Yhteiskäyttöisyyden toteuttamiseksi on laadittu hankesuunnitelma, jolle haetaan osallistuvien laitosten tuki ja hyväksyntä. Toteutuessaan jatkohankkeelle on tarkoitus hakea rahoitusta tietoyhteiskuntavaroista. Suunnitelma perustuu *Dublin Core* -standardin käyttöön. Sovelluksen tekee ulkopuolinen ohjelmistotoimittaja, ja osallistuvat kulttuurilaitokset huolehtivat tietojensa sovittamisesta yhteiseen tietomalliin.

Kamut 2 -suostuksissa kiinnitettiin huomiota myös monikielisyyden tukeen hakutoiminnoissa ja suositettiin yhteisten auktoriteettitiedostojen kehittämistä edelleen esim. henkilö- ja paikannimistä.

Kamut 2 -hankkeen raportti löytyy Museoviraston verkkosivuilta osoitteesta www.nba.fi/tiedostot/8c050dc5.pdf

Suomalaiset semanttisen webin ontologiat -hanke

Riikka Haapalainen

Suomalaiset Semanttisen Webin ontologiat -hanke edistää mm. käyttäjakeskeistä vuorovaikutusta suomalaisen museo- ja arkistolaitosten kokoelmätietokantoihin. Projektin yhtenä päätavoitteena on luoda Yleinen Suomalainen Ontologia (YSO), joka pohjaa Kansalliskirjaston ylläpitämään YSAan (Yleinen Suomalainen Asiasanasto) semanttisesti analysoituina ja rikastettuna. Tämän lisäksi tutkimushanke ontologisoii muita museo- ja arkistolaitosten luokittelujärjestelmiä (erityisesti MASA ja Iconclass) siten, että erilaisten kokoelmien keskinäinen ja yhdenmukainen (esim. paikkaan, aiheeseen ja aikaan sidottu) vertailu mahdollistuisi.

Koska Valtion taidemuseo on ottamassa Muus@an liitettynä käyttöön Iconclassin osittain suomennetun version, ontologisointiprojekti kiinnostui vuoden 2003 paikkeilla yhteistyöstä museon kanssa. Jo alkuvaiheessa selvisi, että Iconclassin ns. *keywords*-luettelo on periaatteessa lähellä YSA:n asiasanaluetteloa, joten niiden välille olisi mahdollista luoda ontologinen yhteys. Tällä tavoin koko Iconclass-järjestelmä voitaisiin yhdistää YSOon ja muihin luokittelujärjestelmiin. Ontologiatutkimuksessa on siis tarkoitus rakentaa Iconclassin *keywordsien* avulla semanttisia viittaussuhteita sekä luokittelujärjestelmän sisällä että suhteessa muihin suomenkielisiin tesauruksiin.

Tämä kehitystyö edellyttää Valtion taidemuseolta kuitenkin lisäpanostusta Iconclassin suhteen eli:

- 1) Iconclassin *keywordsien* suomentamista (toteutettu suurelta osin 2004 aikana)
- 2) Iconclassin ontologisointityötä (*Protege*-ohjelman avulla)
- 3) Suomenkielisen mediataiteen erityissanaston luomista (siltä osin kuin Iconclass tai Muus@n CRM-ominaisuudet eivät riitä ko. taideteoksia luokittelemaan)
- 4) Iconclassin suomenkielisen (ja mahdollisesti englanninkielisen) version käyttöoikeuksista kansallisen semanttisen verkon kehittämistyössä on sovittava KNAW:n (the Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences) kanssa, joka vastaa Iconclassista. Varsinaiseen Iconclass-pohjaan suomalainen tutkimushanke ei puutu.

Suomalaiset Semanttisen Webin ontologiat -projekti on osittain TEKESin rahoittama. Muina rahoittajina toimii mm. kulttuuri- ja arkistoalan organisaatioita mukaan lukien Kansalliskirjasto, Museovirasto, Suomen valokuvataiteen museo ja Alma Media. Valtion taidemuseo osallistuu hankkeeseen Taidemuseoalan kehittämisyksikkö Kehyksen ja Nykytaiteen museo Kiasman rahoitusosuuksilla sekä Kuvataiteen keskusarkiston työpanoksella. Hanketta vetää prof. Eero Hyvönen Helsingin yliopiston tietojenkäsittelytieteen laitokselta tutkimusosapuolinaan HY:n yleisen kielitieteen laitos sekä Tampereen yliopisto.

Wandoran lipas

Elina Heikka

Digitointi- ja sisältötuotantohanke *Kaupunki - kuvia suomalaisesta kaupungista* käyttää Wandora-tietojärjestelmää, joka on *Grip Studiosin* projektin tarpeisiin rakentama. *Wandora* sopii sekä kuva- ja tekstimuotoisten aineistojen hallintaan ja julkaisuun. *Wandoran* teettäjänä ovat olleet valtakunnallisen Kaupunki-hankkeen vetäjät, museoalan kehittämisyksikkö Kehys ja Kuvataiteen keskusarkisto.

Wandora perustuu aihekartta eli *topic map* -teknologialle. Tämä tarkoittaa sitä, että tavallisista tietojärjestelmistä poikkeavasti aineistojen välille syntyy tiheästi risteävän poluston tapaan lukemattomia yhteyksiä, joita voidaan hyödyntää muokattaessa aineistoa verkkojulkaisuksi. Tiedon tallennuksen lisäksi *Wandora* palvelee verkkojulkaisemista, sillä sovellus tuottaa syöttökäyttöliittymän kautta tallennetusta tiedosta automaattisesti html-sivuja. *Wandoraa* voi käyttää eri aineistojen selailun julkaisu ympäristönä. Aihekarttamuotoisen aineiston haettavuutta voidaan kehittää tuomalla hakutoimintojen avuksi aineistoon semanttisia suhteita rakentavia ontologisia sanastoja. Tällainen on esimerkiksi paikkaontologia, joka ”tietää”, että Mäki-Matti on Jyväskylän kaupunginosa, Jyväskylä osa Länsi-Suomen lääninä ja Länsi-Suomen lääni edelleen osa Suomea.

Kaupunki-hankkeen puitteissa *Wandoraan* tallennetaan hyvin erilaisia teksti- ja kuva-aineistoja, mm. taideteosvalokuvia, dokumenttikuvia, tekstitiedostoja, henkilötietoja, äänimateriaalia ja av-aineistoja. Sisällön tasolla niitä hallitaan asiasanoituksen (mm. Iconclass) ja ontologioiden kautta. Hankkeen verkkosivusto valmistuu kesäkuussa 2005.

KIRJAV@ - Valtion taidemuseon kirjaston tietokantapalvelujen kehittämisprojekti

Tellervo Yli-Hallila

Vuosien odotuksen jälkeen Valtion taidemuseossa käynnistyi syyskuussa 2004 kirjastotietokantojen kehittämisprojekti. Kirjaston kokoelmatietokanta Kirjava on Suomen kattavin kuvataiteen aineistoja sisältävä tietokanta, mutta se on ollut yli vuosikymmenen vain museon sisäisessä käytössä. Vuodesta 2001 lähtien kirjastossa on lisäksi ylläpidetty Nykyaiteen virtuaalikirjastoa, joka on kaikille avoin verkkopalvelu ja sisältää viitteitä myös kirjaston kokoelmissa olevaan kirjallisuuteen. Se ei kuitenkaan yksin korvaa hakua kokoelmatietokannasta.

Projektin tavoitteena on yhdistää Kirjavan ja virtuaalikirjaston taustalla olevat erilliset tietokannat yhdeksi relaatiotietokannaksi, joka toimii Valtion taidemuseon nykyisessä atk-ohjelmien kehitysympäristössä MS SQLServerissä. Tästä uudesta tietokannasta tuotetaan kolmea eri palvelua, jotka kaikki ovat käytettävissä internetin välityksellä:

- Kirjav@ - Valtion taidemuseon kirjaston kokoelmatietokanta
- Nykyaiteen virtuaalikirjasto
- Suomalaisen kuvataiteen bibliografia

Projekti viedään läpi yhteistyössä Valtion taidemuseon tietohallintosektorin kanssa ja ohjelmointityön tekee ulkopuolinen Grip Studios Interactive. Osa rahoituksesta on saatu Opetusministeriöstä ja se on kohdistettu uuden palvelun eli Suomalaisen kuvataiteen bibliografian käynnistämiseen.

Kirjaston henkilökunta ja Grip Studiosin edustaja Aki Kivelä ovat syys-lokakuun työstäneet uuden järjestelmän käsittekaaviota sekä tietomäärittelymallia, ja marraskuun lopulla ollaan jo siirtymässä paperilta näytöllä toimiviin protoversioihin. Vanhan Kirjavan rakennetta on pilkottu varsin runsaasti uusiin tietotauluihin ja kenttiin. Seuraavana edessä hämmöttää haasteellinen konvertointi, eli miten saamme ”kirjavan” Kirjavamme istumaan uuteen pirtaan mahdollisimman pienellä virheprosentilla. Myös virtuaalikirjastoon neljän vuoden aikana tehty työ pitää saada säilymään kaikessa tässä myllerryksessä. Konvertoinnin rinnalla kehitetään ylläpito-ohjelmistoa ja ensi vuoden alussa mukaan tulevat myös eri palveluiden asiakasliittymät - ja tietysti koko systeemin ahkera testaaminen. Projekti on määritelty päätymään maaliskuun lopussa.

Merkittävää on, että Valtion taidemuseon kirjaston kokoelmatietokanta vihdoinkin - kaikkien vuosien varrella annettujen lupauksen jälkeen - tulee haettavaksi myös talon ulkopuolella. Tietokannan asiakshaku rakennetaan mahdollisimman selkeäksi ja helpokäyttöiseksi. Nykyaiteen virtuaalikirjasto ja Suomalaisen kuvataiteen bibliografia tarjoavat puolestaan valikoidusti toimitetun, mutta myös omaa kokoelmaa laajemman näkökulman kuvataiteen aineistoihin.

BHA ja suomalainen taidekirjallisuus

Irmeli Isomäki

Bibliography of the History of Art - Bibliographie d'Histoire de l'Art (BHA) on maailman kattavin länsimaisen taidehistorian alan tutkimuskirjallisuuden bibliografia. Sitä tuottavat Getty Research Institute Yhdysvalloissa ja Institut de l'Information Scientifique et Technique (INIST) Ranskassa. Bibliografiaa julkaistaan sekä englanniksi että ranskaksi. Siihen indeksoidaan ja laaditaan abstrakteja taidekirjallisuudesta, konferenssijulkaisuista, väitöskirjoista, näyttely- ja huutokauppaluetteloista ja n. 4.300 taidelehden artikkeleista. Erikielisen kirjallisuuden seulpta vaatii julkaisijoiden yhteistyötä useiden instituutioiden kanssa Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa.

Olen ollut mukana tässä yhteistyössä tammikuusta 1990, jolloin professori Eeva-Maija Viljon pyynnöstä osallistuin Suomen taideakatemian edustajana potentiaalisten pohjoismaisten avustajien ensimmäiseen kokoukseen Pariisissa. Taidehistorian seuran puheenjohtajana Eeva-Maija Viljo piti tärkeänä, että suomalaistakin taidehistorian tutkimusta löytyisi alan tärkeimmässä bibliografiassa.

Pohjoismainen yhteistyö käynnistyikin Nordinfon avulla ja bibliografian avustaminen institutionalisoitui mukana olleiden virkатыöksi ja minun kauttani siis yhdeksi Valtion taidemuseon kansainvälisen toiminnan foorumiksi. Pohjoismaisten avustajien työryhmä kokoontuu tavallisesti ARLIS/Nordenin kokousten yhteydessä keskustelemaan käytännön työstä Gettyn edustajan kanssa. Tällä hetkellä toimitustyössä ovat olleet mukana

Elisabeth Kofod-Hansen, Kunstakademiets Bibliotek, Kööpenhamina;
Anne Lise Rabben, Nasjonalmuseet for kunst, biblioteket, Oslo;
Maud Roberts, Stockholms Universitetsbibliotek;
Elin Gudjonsdóttir, Listasafn Íslands, Reykjavik;
Arndís Árnadóttir, Íslands Kunstakademi, Reykjavik.

Nopea kansainvälistyminen ei juuri näy suomalaisessa vakavassa taidekirjoittelussa: Taidehistorian seuran julkaisut ja ainakin ns. taiteellisen tutkimuksen väitöskirjat ilmestyvät usein ilman englanninkielisiä tiivistelmiä. Taidehistorioitsijat kirjoittelevat siis Suomessa toisilleen. Tästä huolimatta olen lähettänyt BHA:han vuosittain n. 60-100 viitettä. Julkaisujen perustiedot saan kirjastotietokannoista. Kuvailen julkaisuja lyhyin englanninkielisin termein ja yhä lyhenevin abstraktein. Tietokantojen kehittyminen ja sähköposti ovat nopeuttaneet työtä ja kommunikointia, mutta lähetetyt viitteet julkaistaan BHA:ssa yllättävän hitaasti.

Jos tieteelliseksi katsottavassa julkaisussa käytetään englannin kieltä ja se lähetetään suoraan BHA:n toimitukseen, se saattaa tulla tietokantaan melko nopeasti. Toimituksen osoite:

Eugene Downing
Getty Research Institute
1200 Getty Center Drive, Suite 1100
Los Angeles, CA 90049

BHA on maksullinen tietokanta ja sen käyttöoikeuksia välittää mm. FinELib. Valtion taidemuseon kirjastoon tietokantaa ei ole ostettu, koska sen avustajana minulla ja Tellervo Yli-Hallilalla, Kiasmassa toimivalla kollegallani, on siihen henkilökohtainen käyttöoikeus. Bibliografiaa voi siis toistaiseksi hyödyntää meille osoitetuina tietopalvelupyynnöin.

Strindbergin näyttelypäälikkö Pauli Murtomäki ja salongin omistaja Jaakko Viljakainen ripustamassa taidesalongin 75-vuotisjuhlanäyttelyä 1973. Heidän välissään Ilja Repinin maalaus livana Julma ja hänen poikansa. KKA.

Analoginen dokumenttiaineisto museoiden varastoissa

Maritta Mellais

Kuvataiteen keskusarkisto kartoittaa Suomen taidemuseoissa olevaa äänite- ja videomateriaalia. Tavoitteena on koota tietoa eri museoissa tehdyistä taiteilijahaastatteluista, jotka ovat analogisessa ääninauha- (c-kasetit ja kelanauhat) tai videoformaattissa (VHS ym.). Mainitut ei-digitaaliset tallennusmuodot ovat arkoja ajan hampaalle, käyttämättöminä varastoissa seisoessaan ne alkavat tuhoutua. Tämä on osittain estettävissä säännöllisellä kelauskella esim. kerran vuodessa.

Valtion taidemuseossa tehdään erillisprojektina (*Media-arkisto* -projekti) media-taiteen pitkäaikaisarkistointia, josta vastaa Kuvataiteen keskusarkisto. *Media-arkisto* -hankkeen puitteissa on mahdollista suorittaa myös merkittävimpien eri museoissa tehtyjen taiteilija- ym. videointien siirto arkisto-formaattiin, eli nauha siirretään digitaaliseen muotoon. Samalla siitä tehdään dvd-levy katselu- ja käyttökappaleeksi.

Pyydämme ystävällisesti taidemuseoiden arkistoista ja näyttelyistä vastaavia tutkimaan arkistohyllynsä ja laatikkonsa ja listaamaan hallussanne olevan materiaalin. Tiedot voi toimittaa sähköpostilla tähän osoitteeseen: maritta.mellais@fng.fi.

Taiteiden yö Helsingissä elokuussa 1991. Mikonkadun ja Pohjoisesplanadin kulmassa vuodesta 1934 jatkunut Strindbergin galleriatoiminta loppui samana syksynä. Valok. Jaakko Holm / KKA.

Yhteystiedot

www.fng.fi/kea

e-mail Etunimi.Sukunimi@fng.fi

Kuvataiteen keskusarkisto

Kaivokatu 2 C
00100 HELSINKI
vaihe (09)173 361
fax (09)173 36248
e-mail Etunimi.Sukunimi@fng.fi

keskusarkistonjohtaja
Ulla Vihanta
puh. (09)173 36238

osastosihteeri
Suvi Heiskanen
puh. (09)173 36242

Dokumentointi ja tutkimus

erikoistutkija Liisa Lindgren
puh. (09)173 36243

tutkija Erkki Anttonen
puh. (09)173 36365

1.1.2005 alkaen myös **äänitearkisto**

tutkija Maritta Mellais
(Kiasma, nykyaiteen dokumentointi)
puh. (09)173 3525
fax (09)173 36575

Kuva-arkisto

Kuvapalvelu

avoinna ti–pe klo 9–16; käynnistä on
suositeltavaa sopia etukäteen
kuvapalvelu@fng.fi
puh. (09)173 36234
fax (09)173 36248

Kuva-arkiston tutkijapalvelu

avoinna ti–pe klo 9–16; käynnistä on
sovittava etukäteen

Ateneum

puh. (09)173 36386
fax (09)173 36248

Kiasma

puh. (09)173 36525
fax (09)1 73 36575

erikoistutkija Elina Heikka
puh. (09)173 36379

tutkija Helena Komulainen
puh. (09)173 36234

tutkija Susanna Sääskilähti
puh. (09)173 36233

tutkija Leevi Haapala
(Kiasma, nykyaiteen dokumentointi)
puh. (09)173 36525
fax. (09)173 36575
virkavapaalla 30.4.2005 saakka

Kuvalaitos

Ateneum

valokuvaaja Hannu Aaltonen
puh. (09)173 36323

kuvankäsittelijä Tea Ävall
puh. (09)173 36262

kuvankäsittelijä Ainur Nasretidin
puh. (09)173 36321

Kiasma

valokuvaaja Petri Virtanen
puh. (09)173 36554
fax (09)173 36503

valokuvaaja Pirje Mykkänen
puh. (09)173 36555
fax (09)173 36503
virkavapaalla 17.2.2005 saakka

vs. valokuvaaja Jenni Nurminen
puh. (09)173 36555

Leikearkisto

tutkijapalvelu

avoinna ti–pe 12.30–16, käynnistä on
suositeltavaa sopia etukäteen
puh. (09)173 36241
fax (09)173 36248

tutkija Liisa Murtti
puh. (09)173 36241

Taidehistorialliset asiakirja-arkistot

tutkijapalvelu

avoinna ti–pe 12.30–16, käynnistä on
sovittava etukäteen

tutkija Hanna-Leena Paloposki
puh. (09)173 36203
fax (09)173 36248

amanuenssi Veikko Pakkanen
puh. (09)173 36386
1.8.2003 alkaen

tutkija Helena Hätönen
puh. (09)173 36203
fax (09)173 36248

Valtion taidemuseon kirjasto

Ateneum

tutkijapalvelu

avoinna ti–pe klo 12.30–16.00
puh. (09)173 36245
fax (09)173 36248
VtmKirjasto@fng.fi

kirjastonhoitaja Irmeli Isomäki
puh. (09)173 36285

kirjastoamanuenssi Ari Latvi
puh. (09)173 36245

kirjastoamanuenssi Eila Kupias
puh. (09)173 36364

Kiasma

tutkijapalvelusta sovittava erikseen
puh. (09)173 36526
fax (09)173 36575

kirjastonhoitaja
Tellervo Yli-Hallila
puh. (09)173 36527

*Kuvataiteen keskusarkisto toivottaa kaikille
rauhallista joulua!*

